

در آید و تعدد اصول ریاضیه و ضوابط هندسیه نیز بطور سه
 بوده که بحصار درجات احاد و اعشار او مسین و الوف
 محصور بود و غوامض و معضلات این فن شریف را چنان
 به نظر میداشت که بمنزله علوم متعارفه و اصول موضوعه گشت
 جمله فضائل و رذات سامی جمع بود و فضیلتی نیست که از بحر ذخار
 علمش تفریق توان کرد و مهارتیکه جناب امیرعلیه السلام در علم
 حساب و داشت از روایت ذیل بر صاحب روایت واضح
 و واضح می شود۔

واخرج عن زر بن حبیش قال جلس رجلان
 يتغديان مع احداهما خمسة ارغفة ومع الآخر
 ثلاثة ارغفة فلما وضعا الغداء بين ايدهما
 مر بهما رجل فسأله فقال اجلس وتغد فجلس
 واكل معهما واستوا في اكلهم الارغفة

الثمانية فقام الرجل وطرح اليهما ثمانية
 دراهم وقال خذاها عوضاً مما اكلت لكما
 وثلاثة من طعامكما فتنازعا فقال صاحب الخمسة
 الارغفة لى خمسة دراهم وراك ثلاثة وقال
 صاحب الارغفة الثلاثة لا ارضى الا ان تكون الدراهم
 بيننا نصفين فارتفعا الى امير المؤمنين علي
 فقصا عليه قصتهما فقال لصاحب الثلاثة قد
 عرض عليك صاحبك ما عرض وخبزك اكثر
 من خبزك فارض بالثلاثة فقال والله لا ارضيت
 عنه الا بمرة الحق فقال علي ليس لك في مرة الحق
 الا درهم واحد وله سبعة دراهم فقال لرجل
 سبحان الله قال هو ذاك قال فترفتني الوجه
 في مرة الحق حتى اقبله فقال علي ليس

للثمانية الارغفة اربعة وعشرون ثلثا اكلتوها
 وانتم ثلثة انفس ولا يعلم الاكثر منكم اكلًا
 فتحملون في اكلكم على السواء قال فاكلت انت
 ثمانية اثلث وامنالك تسعة اثلث واكل
 صاحبك ثمانية اثلث وله خمسة عشر ثلثا
 اكل منها ثمانية وبقى له سبعة اكلها صاحبها ^{هم}
 واكل لك واحدًا من تسعة فلك واحد
 بواحدك وله سبعة فقال الرجل مرضيتا لأن
 ودر معارف فرقانیه وحقائق قرآنیہ کے از جملہ معاصرین
 آن ترجمان الوحی وم مساوات نتواند زدن گوئی کہ آن عنیب
 شاخسار معرفت راست از منبع سلبیل منحن نزلنا الذکر
 ومبدأ اعمان انالہ لحافظون سرودجان بخش
 فیہ تبیاناً لكل شی و ترانه روح افزا کے ما من

رطب و لایا لبیں الائی کتاب مبین می شنید، و ہر نغمہ کہ
 از پر و ہائے نورانی و حجابات لن ترانی بر می شد بگویش
 ہوش آں ہزار و استان چستان سلونی و طوطی صدرہ نشین
 عرش معرفت بصورت نغمہ اندر نغمہ و سر و داند سر و در اسخ
 می گشت 'واو ہر یکے را بقید نطق و ضبط بیان آورده و دم
 خطابت ہچوں ابر نیساں ورفشاں می شد و ہر حرفے کہ از
 ورج وہاں بر می آمد بزبان حال می گفت کہ در پس این پرده
 زرنگار گویندہ دیگر است۔

در پس آئینہ طوطی صفتہ و اسشتہ اند
 انجہ استا وازل گفت ہماں می گویم
 و سیوطی در تاریخ الخلفاء آورده است،
 عن محمد بن سیرین قال لما توفی رسول
 اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابطاء علی عن

بیعة ابی بکرٍ فلقیه ابوبکرٍ فقال
 اگر هت امارتی فقال لا ولكن آیت
 ان لا ارتدی بر دالی الا الی الصلوة
 حتی اجمع القرآن فنعوموا انہ کتبه
 علی تنزیله فقال محمد بن سیرین لو
 اُصیب ذالک الکتاب لکان فیہ
 العلم۔

یعنی وقتیکہ آفتاب رسالت در افق آنکس میت
 و انہم میتوں مستر و متواری گشت، آفتاب ولایت
 و امامت بخانہ خویشین کہ ہمسر بروج فلک بود سکون پذیرفت
 و روزے چند بر عالمیان طلوع نہ فرمود، حضرت ابوبکر
 دانست کہ شاید از خلافت من چین برجیں شدہ اندولے
 آن گوہر درج رافت و کرم بر زبان این کلمات حیات افروز

آوردند که من بر خوشیستن واجب نموده بسوگند موکد کرده ام
 که این روایے خود را که غیرت و وفلک اطلس است بجز
 وقت نماز نخواهم پوشید تا آنکه قرآن را جمع نکند و تمام راویان
 متفق اند که آن شناور بحر معانی و غواص دریایے عرفان
 فرقانی۔ قرآن را بر هیچ تنزیل جمع فرمود پس ابن سیرین
 گفت اگر آن قرآن میسر شدے در آن علم بسیار بودے۔

وعن ابی الطفیل قال قال علی علیه السلام

سلونی عن کتاب اللہ لیس من آية الا

وقد عرفت بلیل نزلت امر بهما رام

فی سهل امر فی جبل

یعنی از ابی الطفیل مروی است کہ فرمود علی مرتضیٰ علیہ السلام

بہر پرید از من از قرآن آنچه خواهید بیچ آیتے نیست کہ نشام

آزاکہ در شب نازل شد یا در روز یا در وشت یا بر کوہ۔

وعن علي قال بعثني رسول الله صلى الله
 عليه وسلم الى اليمن فقلت يا رسول الله
 بعثتني وانا شاب اقضى بينهم ولا ادري
 ما القضاء فضرب صدري بيد لائم
 قال اللهم اهد قلبه وثبت لسانه
 فوالذي فلق الحبة ما شككت في القضاء
 بين اثنين۔

حضرت امامت مآب می فرماید کہ چون رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم مرا سوئے یمن فرستاد گفتم یا رسول اللہ من و منزل
 شباب ہستم پس چه طور قضایا و مناقشات را فیصل تو انم کرو
 پس آن سرچشمہ دید اللہ فوق اید یہم ید خود را کہ غیرت
 وہ کفہ آفتاب و ید بیضا بود بر سینہ ام زد و فرمود خدا یا
 ہدایت کن قلب علی را و ثابت دار زبان وے را پس

سوگند بہ خدا ایکہ بشکافت دانہ را ایچ شک نماند مر اور ایچ
فیصلہ کہ در میان فریقین نمودم۔

معرفت و کرامات

امیر المومنین می فرماید کہ لو کشف الخطایا
اذ ددت یقیناً یعنی اگر پر وہ برداشته شود و حجاب
در میان نہ ماند ہرگز یقین من نہ فرماید از آن کہ ہست
جامی در شواہد النبوة آورده کہ علی بن ابی طالب
سر عارفان است و اورا سخنان است کہ کس پیش ازوے
ازوے نگفتہ بود و بعد ازوے نیاورده است تا بحدیکہ روزے بہر منبر آمد
وگفت 'سلونی عما دون العرش فان ما بین

الجوامع علماء جماهذ العاب رسول الله صلى الله عليه وسلم في فمى هذا ما زفتى رسول الله زقا فوالذى نفسى بيدة لو اذن للتوراة والانجيل ان يتكلما لو ضعت وسادة فاخبرت بما فىهما فصدا قالى على ذالك

بمعنى پرسید از من از آنچه پائین عرش است که در سینه من علم کثیر است و این است لعاب رسول اللہ در دهن من که آنحضرت مرا چشائید آنچه که حق چشائید ن است و قسم بخداى که جانم و روست اوست اگر توراة و انجيل را اذن كلام بودے تصدیق مى کروند به آنچه که از مضامین هر دو شمارا آگاه مى کردم

و در کتاب موصوف مذکور است که به زمانه فتح مکة آنحضرت در خانه کعبه اصنام را بجائے بلند ملاحظه فرمود که

دست تا آل جانمیر رسید پس امیر علیہ السلام را گفت تا پائے
 برکتف آنحضرت نہادہ ہمہ را فرود آورده بشکند حسب
 فرمان واجب الاذعان امیر علیہ السلام پائے خوش کتف
 نبی نہادہ در فرود آوردن بتان مشغول شد در آن وقت
 آنحضرت پرید کہ خود را چگونه می بینی گفت یا رسول اللہ
 جہا بہا مکشوف گشت و چنان می بینم کہ سرم بر ساق عرش
 می ساید و برائے ہر چہ دست دراز می کنم بدست می آید
 آنحضرت فرمود کہ خوشا حال تو کہ کار حق می کنی و جبذہ حال
 من کہ بار حق می کشم

رباعی مولفہ

بر چرخ نبوت مہ انور بر شد را کب بہ سروش نبی حیدر شد
 والی کہ دریں رمز چہ باشد ہندی از جملہ جہاں ذات علی اکبر شد
 وسیوطی ورتاریخ الخلفاء نقل کرده است عن ذاذان

ان علیا حدثت بحديثٍ فكذبهُ رجلٌ فقال له
 علی ادعوا علیک ان کنت کاذباً قال ادع فدعا علیه
 فلم یرج حتی ذهب لبصره

یعنی روزے حضرت علی مرتضیٰ علیہ السلام حدیثے
 بیان فرمود شخصے تکذیب کرد جناب امیر فرمود عائے بد
 کنم بحق تو اگر دروغ گو باشی اں بد بخت گفت وکن ایس امیر علیہ السلام
 بحق وے دعائی بد کرو ز اذان می گوید کہ ہنوز اں کا ذب
 از جائے خود برنخاستہ بود کہ چشمہائیش کور و بے نور گشت۔

ششمین روس

بروایات معتبرہ و بیانات ظاہرہ و باہرہ واضح و لائح

می شود که روزی آنحضرت صلی الله علیه وسلم که مہر منیر سما و
 نبوت و مرکز دارہ فتوت بود سخاۃ خویش کہ رکش جنت عدن
 و تصور فرودس بودہ بہ طلعت جہاں تاب و تابش جہاں افروز
 خویش نور و ضیائی بخشید و جناب امیر علیہ السلام کہ برج فلک
 ولایت و مطلع شمس ہدایت عبارت از دست پیش وے بود
 ناگاہ علامات وحی و نشانات نزول اسرار رب العالین ہویا
 گشت پس سر مبارک کہ مرکز اسرار خداوندی و مہبط انوار
 ایزوی بود و فلک الافلاک و عرش مجید تکیہ گاہش و چارباش
 ہفت طبق گردون متکائے اوست بر زانوے امیر علیہ السلام
 کہ رکش ساق عرش معلیٰ و قائمہ دین متین و مرکز زور استقامت
 و ثبات بود، و رہنہاد و بگوش جان تر نیات اسرار از مرکز وحی
 و تمیزیل استماع کردن گرفت و اندرین حال کہ سلسلہ اسرار
 مناجات و رابطہ القا و الہام بین مرسل و مرسل و بعد و معبود

قائم ہو وقت نماز عصر آمد و رفت اما جناب امیر علیہ السلام
 چون محل قیام وقوع و رکوع و سجود نہ دید بہ فرمان ایزد متعال
 حافظوا علی الصلوٰۃ والصلوٰۃ الوسطیٰ نماز بہ اشارہ ادا فرمود
 وعبادت صاحب جلالے کہ منترہ از این و آن و مہرگی از جنین
 و چنناں و پاک از اشارات و کنایات است مشغول گشت۔
 چون آنحضرت بحال خود باز آمد بر سید کہ اے علی نماز
 عصر از توفیق شد عرض نمود یا حبیب اللہ بہ اشارت ادا
 کردم بجز و استماع این کلام حقیقت التزام آن داعی دین
 بین بدرگاہ مجیب الدعوات کہ قائل بحیب دعوتہ الداع
 اذا دعان است و عافرو کہ اے جاعل السموات والارض
 و مدور الشمس والقمر اذاں جہت کہ علی اور طاعت تو و طاعت
 رسول تو بود آفتاب عالم تاب را بروے بگرداں تا نماز
 بگزار و پس آفتاب بر آمد و جناب امیر علیہ السلام نماز گزارو۔

ان الشمس ردت عليه لما كان راس النبي
 صلى الله عليه وسلم في حجرة الوحي
 ينزل عليه وعلى لم يصل العصر فاسرى
 عنه الا وقد غربت الشمس فقال صلى الله
 عليه وسلم اللهم انه كان في طاعتك
 وطاعة رسولاك فارد عليه الشمس -

(طحاوی، شفاء قاصی عیاض، مدارج النبوة)

ومروی است کہ بار دیگر بعد وفات بجائے صدق
 و وفا محمد مصطفیٰ لہ التخیة والتناجی جناب امیر علیہ السلام
 متوجہ وعازم بابل بود فرات حائل گشت و در عبر کردن نماز
 صرفت شد بلا حظه این حال دعا فرمود و آفتاب بجائے
 خود باز آمد۔

و عجیب ترین حکایتیکہ منقول است از مشایخ کبار اینکہ

روزے ابو منصور المظفر اردو شیر قباوی الوداعظ بعد نماز عصر
فضائل اہل بیت بیان می کر دے کہ ابرے تاریک بر فلک محیط
گشت و آفتاب را بجواب افکند گوئی کہ آفتاب غروب
کر و پس ابو منصور بر خاست و بہنبر رفت و اشارت کرد
سوی آفتاب و این ابیات بخواند۔

لا تغزبی یا شمس حتی تنتھی
مدحی کآل مصطفیٰ و لجنلہ
و اشخی عنانک ان اردت ثناہم
النسیت ان کان الوقوف لاجلہ
ان کان للمولیٰ و قوفک فلیکن
هذا الوقوف لجنلہ و لرجلہ

یعنی اے آفتاب "باش غروب مکن تا جنیکہ من
بمدحت طرازی آل مصطفیٰ باشم، آیا فراموش کردی کہ برائے

ایشان توقف نمودہ بودی پس اکنون نیز بر اے اتباع ایشان
توقف کن۔

میگویند کہ ابر بر طرف شد و آفتاب بر آمد۔

شجاعت

جناب امیر علیہ السلام فرماید۔

وقیت بنفسی خیر من وطی الحصى

ومن طاف بالبيت العتيق والحجر

رسول اللہ خاف ان یمکروا بہ

فنجاء ذو الطول الالہ من المکر

فبات رسول اللہ فی الغار آمناً

موتی و فی حفظ الالہ و فی ستر

اقامائلا ثا شم زومت قلا نص
نظام وادہ شد ختران

قلا نص تفرین الحصى این ما تفر

پارہ میگردند و پامال می گردند

و بت اراعیهم وما یتبونی

فقد و طنت و نفسی علی القتل و الاسر

اردت به نصر الاله بتلا

واضمرتہ حتی اوسدا فی قبر

دریں اشعار بلاغت شعار کہ محاک و معیار شعور

سحر طرازی و آثار شعار انوں نگاری است، آل ہرگز ہمیشہ

نہور و شجاعت زور بازو کے مصطفیٰ مفتخر بہ افتخار انا الذی

سمتہای حدیث و مبارہی بہ قول ایکم لہ سہم کسہمی،

اشارت می نماید بہ واقعہ ہجرت کہ در اں علو حوصلہ و صبر

و ثبات و بطالت و شجاعت بے حد و عدا ازاں علیہ السلام

بہ ظہور پیوست مروی است کہ چون کفار قریش بہ تذلیم

ابلیس بہ دار الندوہ برائے قتل حقیقت آگاہ حضرت رسالت
پناہ قشیر اذیال نمودند و کشف مکتوبات بو اطن و انظہار خطرات
خواطر کردند حضرت جبرئیل علیہ السلام حکم باری تعالیٰ این حقیقت
را بمعرض عرض رسانید پس حسب اشارت حامل وحی نبی امّی
پیش مرکز و اترہ انت منی بمنزلہ ہارون من موسیٰ
از میان طور رسالت رفت و فرمودہ حق تعالیٰ بہ زبان درفشان
خویش بفرمود کہ حکم حاکم حقیقی و اشارت مشیر سردی ہمیں طور ہست
کہ چادر من بسر خود کشیدہ جائے من بخواب و من از سوا و مگہ کہ
از سوا و ظلمت کفر صد حجاب دار و سوئے سوا و مدینہ
کہ از دین و تدین آراستہ است مثل آفتاب عالم تاب
مصدق و الشمس بجرى لمستقیٰ لها ذالک تقدیر العزیز
العلیم سیر نمایم و شما کہ قمر برج ہدایت ہستید خلف من بیاید
و باید کہ اصلاً نرس بے اصل را در اول خویش کہ مرکز اصول محبت است

جائے مدہید، کہ جاعل السموات والارض و سبختہ حیات
 از حیات و افاعی افسون اعداد ترا محفوظ خواهد داشت
 چرا کہ زمام حیات و مہات بحکم آنکہ ہو یحیی و یمیت
 در دست اوست

آں منع خلقت و محبت کہ متون صدق و صفار سے
 از مکاتیب الواح خاطر عاظر اوست فرمود کہ بالواس
 والعدین آنحضرت ہر چہ از زبان وحی نشان ارشاد فرمودند
 بحقیقت مقارن است و بہ صدق و صواب متصل پس
 چون بساط نورانی آفتاب نور ویدہ شد و پردہ ظلمات
 بر کاخ عالم در آویختند و لیلائے شب کا کل مشکین خویش
 برووش گیتی در گذاشت بمصداق۔

لمولفہ

شدہ شاہد روز در بحر غائب شنامی کند شب جو زلف معنبر

اندر آں آوان ظلمت نشان، کفار ظلم پیشہ، تعدی
 شعار خانہ آنحضرت را کہ مکان محبوب لامکان و برتر از
 کون و مکان بود و مکانت عرش و کرسی می داشت احاط
 نمودند رسالت مآب صلی اللہ علیہ وسلم حسب حکم محکم خداوندی
 از دولت سرابیروں سرارفتہ عمان توجہ سوئے مدینہ منورہ
 تافت و کفار خفاش صفت بہ طلوع نیر اعظم رسالت کو رشید
 و نزو بعضی از مفسرین، آیہ کریمہ و من الناس
 من یشری نفسه ابتغاء مرضات اللہ و اللہ رؤف
 بالعباد و نشان ہمیں جان نثاری علی مرتضیٰ نازل شد۔
 و چون کفار بنجانہ نبویؐ درآمد بجائے محمد مصطفیٰ صلی
 علیہ وسلم علی مرتضیٰ علیہ التسلیم را دیدند و بے نیل مرام متفرق
 گشتند و متعارض جناب امیر علیہ السلام نہ شد ند پس چون
 آفتاب بر آمد نیر تاباں امامت حمدکنان از خانہ بیروں آمدہ

وصابائے نبوی را بہ پایہ تکمیل رسانیدہ بعد سہ روز پیادہ
پیش پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم حاضر شد۔

۲

آوردہ اند کہ چون در غزوہ خندق معاندین اسلام
حملہ کردند و عمرو بن عبدود مرو و کہ تنها مقابلہ ہزار مردان
میکرد و خود را اندرون حصار خندق رسانیدہ نعرہ ہل من
مبارک زد و جناب امیر علیہ السلام مقابل او شد چون عمرو
ابن عبدود شیر خدا را دید بخندید و گفت اسے پسر برادر من
نمی خواہم کہ ترا قتل کنم جناب امیر علیہ السلام فرمود و اللہ
می خواہم کہ ترا بہ قتل رسانم پس باو کے بجنگ درآمد گویند کہ
اول آن لعین برفرق مبارک زخمی خفیف رسانید اما چون
نوبت ضرب جگر آمد بہ یک ضربت ذوالفقار سرش
از تن جدا گشت، ابن اسحاق می گوید کہ در آل ہنگام علی مرتضیٰ

ایں ابیات می خواند

نصرا لِمَجَارَةٍ مِنْ سَفَاهَةٍ رَائِهِ

وَنَصْرَتْ رَبِّيَ مُحَمَّدًا بِصَوَابِ

فَصَدْرَاتُ حِينَ تَرَكْتُ مُتَجِدًّا لَا

كَالْجَذْعِ بَيْنَ دَكَادِكِ وَرَوَالِي

وَعَفَفْتُ عَنْ أَثْوَابِهِ وَلَوْ أَنَّ نِيَّ

كُنْتُ الْمَقْطَرِ بَزْلِي أَثْوَالِي

لَا تَحْسِبَنَّ اللَّهُ خَاذِلَ دِينِهِ

وَ نَبِيِّهِ يَا مَعْشَرَ الْأَحْزَابِ

راویان معتبر و مخبران اخبار خیر البشر ناقلاً اند که

در یوم خیبر چو کثر مجاہدین اسلام بے نیل مرام باز گشتند

آنحضرت فرمود کہ فرودا بہ کسے را بیت اسلام خواہم داد کہ
خداوند تعالیٰ بروے در نصرت خواہد کشاد او خدا را و خدا
اور او دست می داد۔

لا عطين الراية عنداً رجلاً يفتح الله على
يدين يحب الله ورسوله ويحبه الله
ورسوله۔
(مسلم و بخاری)

و روز دیگر ہمہ مجاہدین بامید عطاے را بیت نزل
رسالت مآب جمع شدند آنحضرت استفسار نمود کہ علی بن ابی طالب
کجا است گفتند کہ ویرا آتشوب چشم لاجن است آنحضرت جناب
امیر علیہ السلام را طلب فرمود و لعاب دہن اقدس بر پیش
مالید فی الفور شکایت زائل شد پس را بیت بہ آنجناب عطا
کردہ رخصت میدان داد،

اہل سیر میگویند کہ دریں معرکہ مرحب کہ از گردان نامی بود

مقابل جناب امیر شد و پرید کہ کیستی گفت منم علی بن ابی طالب
مرحب گفت

قد علمت خیرانی مرحب

شاکي السلاح بطل المجرع

جناب امیر فرمود

انا الذي سمعت ابي حيد ساء

كليت غابات كويه المنظره

اكيلهم بالسيف كيل السندرة

پس جناب امیر علیہ السلام بیک ضرب شمشیر اورا

بخاک و خون افکند و بہیم ہفت مروان جنگی را بکشت چنانکہ

یہو و ہزیمت یافتند و جناب امیر علیہ السلام در تعاقب

ایشان می رفت کہ کافرے ضربے بردست امیر رسانید و سپر ازوے

بیفتا و پس شیر خدا غضبناک شدہ بعون ربانی جست نمودہ

از خندق در گذشت و به عجلت تمام در وازه قلعه را بر کند
 و برواشته بجای سپرد و دست گرفته جنگ کرد و بعد فراغ
 پس پشت بر زمین انداخت، گویند که هفتاد کس مجال
 برگردانیدن آن نداشتند، بالاخر بر حمله چدری خدا اے تعالی
 فتح و نصرت بخشید و قلعه قریص مفتوح شد،

خصائص

اول - تزویج امارت مآب علیه السلام بحضرت فاطمه زهرا
 طیبه و طاہرہ سیدة نساء العالمین گلستان ان فاطمة
 بضعة منی من اعضباها غضبخی بود و این خصوصیت
 کبری است از خصائص امیر علیه السلام -
 دوم - در واز قطنی است -